

ศรัทธาในทัศนะของพุทธศาสนา

น ภา เ ต ช ก า ญ จ น ะ *

1. ความนำ

โดยปกติของศาสนาทั้งหลาย เมื่อพูดถึงเรื่อง “ศรัทธา” เราก็มักนึกถึงศาสนาที่นับถือพระเจ้า (เทวนิยม) เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะศาสนาคริสต์ที่เป็นต้นแหล่งของวัฒนธรรมทางการศึกษาแบบตะวันตก ที่มีบทบาทไปทั่วทั้งโลกยุคโลกาภิวัตน์

ในเรื่องศรัทธาในศาสนาคริสต์ มีปัญหาทางปรัชญามาเกี่ยวข้องมากมาย ตั้งแต่ เซนต์โทมัส อควไนนัส มาจนถึงนักปรัชญาสมัยหลังอย่าง John Hick

Hick เห็นว่าศรัทธาเป็นเรื่องของการตีความพระเจ้าต้องการให้เราถือสละที่จะเลือก ศรัทธา จึงสร้างโลกที่ไม่รู้แน่ชัดว่ามีพระองค์ แต่ศาสนาพุทธ

เรารู้แน่ว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ทว่าทำไมปัญหาของศรัทธาจึงยังมีความหมายสำคัญที่ผู้ที่อ้างว่าเป็นชาวพุทธควรศึกษา เราจะได้เห็นกันต่อไป

2. ความหมายและขอบเขตของศรัทธา

2.1 ความหมายของศรัทธา

ใน “ยูไอโฟร์” ของเพลดโต โสเครตีสได้ตั้งคำถามกับยูไอโฟร์ เพื่อหาว่าความหมายของศาสนธรรมคืออะไรเช่นเดียวกันก่อนที่เราจะทำความเข้าใจและถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ของศรัทธา เราก็ควรเข้าใจความหมายของคำว่า “ศรัทธา” เสียก่อน

คำว่า “ศรัทธา” ได้มีนักปราชญ์สำคัญของ

*จบศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) และได้รับรางวัลทุนภูมิพลคะแนนสูงสุดทางปรัชญาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำลังศึกษา ณ บัณฑิตวิทยาลัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไทย คือ พระเทพเวที หรือในปัจจุบัน คือ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า คือ ความเชื่อ ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งดีงาม

อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้แบ่งศรัทธาเป็นระดับที่เป็นความเชื่อที่พิสูจน์ไม่ได้ประกอบด้วยอารมณ์ไม่เกี่ยวกับเหตุผล อย่างที่เห็นชัดในความเชื่อบางอย่างของชาวคริสต์ เป็น “ปสาทศรัทธา” (มอบใจปลงปัญญา) กับความเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน ไม่ใช่เพียงอารมณ์แต่ประการเดียว (ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา) ซึ่งมักถูกยกย่องว่า นี่คือการเชื่อของพุทธ ทั้งนี้ข้าพเจ้าคิดว่าในระดับสังคมที่พบเห็นกันโดยทั่วไป ศรัทธาทั้ง 2 ชนิดก็ปะปนกันไปอยู่ในศาสนิกชนของทุกศาสนา อันทำให้เห็นว่า เราจำต้องมุ่งไปดูขอบเขตของศรัทธาจำเพาะในพุทธธรรมเพื่อการวิเคราะห์ที่ชัดเจนถัดไป

2.2 ขอบเขตของศรัทธา

เป็นที่ถกเถียงกันอยู่เสมอว่า ขอบเขตของศรัทธาควรเป็นเช่นไรในทางพุทธศาสนา อนึ่งในที่นี้ข้าพเจ้าขอแยกศรัทธาไม่ประกอบด้วยปัญญาไว้ก่อน เพราะจะได้แย้งกันต่อไปว่า พุทธศาสนามอง “ปสาทศรัทธา” อย่างไร

เราจะเริ่มต้นที่ศรัทธาที่มีปัญญากำกับ กล่าวคือเป็นศรัทธาที่มีปัญญาประกอบให้อยู่ในลักษณะที่เชื่อตามความเป็นจริง ดังจะเห็นได้ในเกสปุตตสูตร หรือที่ปัญญาชนส่วนมากรู้จักกันในนามกาลามสูตร อันเป็นพระสูตรที่แสดงให้เห็นว่า การจะเชื่ออะไรนั้นต้องมีปัญญากำกับด้วยเสมอ แล้วเชื่อที่มีปัญญากำกับที่สร้างขอบเขตให้ศรัทธาคือเรื่องใด พุทธศาสนาได้ให้ไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. กัมมสัทธา คือ ความเชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากฎแห่งกรรมมีจริง

2. วิปากสัทธา คือ ความเชื่อในผลของกรรม

3. กัมมัสสกตาสัทธา คือ ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมของตน

4. ตถาคตโพธิสัทธา คือ ความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธองค์

ทั้งนี้ถ้าจะวิเคราะห์ดูให้ที่จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีความศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา คือ เชื่อในประการแรก คือ ความสามารถส่วนตัวของศาสตร์ที่เข้าถึงความจริงดังเห็นจากตถาคตโพธิสัทธา ประการที่ 2 คือ 3 ข้อที่เหลือ ได้แก่ เชื่อในกฎธรรมชาติ เพราะศาสนาพุทธมองเรื่องกรรมเป็นกฎธรรมชาติ

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีขอบเขตของศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาอยู่ใน 2 ประเด็นดังกล่าว ซึ่งจะนำสู่การวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ อาทิ บทบาทของศรัทธา ฯลฯ

3. บทบาทของศรัทธา

3.1 ศรัทธากับเหตุผล

ศรัทธาจริง ๆ แล้วเป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า ความเชื่อส่วนเหตุผลในทางพุทธศาสนาคือปัญญา กระบวนการใช้ปัญญา อันอาจสอดคล้องกับคำว่าเหตุและผล มากกว่าเหตุผลเพียงในทางตรรกอย่างตะวันตก หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็น “หลักโยนิ-โสมนสิการ” นั่นเอง

หลักโยนิโสมนสิการ ก็คือหลักพิจารณาเพื่อการเข้าถึงความจริง โดยสืบค้นไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ เพื่อมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของสิ่งต่าง ๆ โดยคำ “โยนิโสมนสิการ” มาจากคำ โยสิโส ซึ่งหมายถึงเหตุ แหล่งที่มา ปัญญา และวิธีการ ฝ่าย “มนสิการ” แปลว่า การคิด การพิจารณา สำหรับบทบาทศรัทธาจะมีเพียงใด ต้องใช้

ปัญญาใหม่ เพื่อการบรรลุธรรม จะคือประเด็นถัดมา

3.2 ศรัทธากับการบรรลุธรรม

ศรัทธามีความจำเป็นหรือไม่ เป็นเงื่อนไขพอเพียงแก่การบรรลุธรรมใช่ไหม ข้าพเจ้าขอแบ่งการวิเคราะห์เป็น 3 แนวทาง ต่อไปนี้

1. ศรัทธาไม่มีความจำเป็นและไม่เป็นเงื่อนไขพอเพียงแก่การบรรลุธรรม

2. ศรัทธามีความจำเป็นและเป็นเงื่อนไขพอเพียงแก่การบรรลุธรรม

3. ศรัทธามีความจำเป็นแต่ไม่เป็นเงื่อนไขพอเพียงแก่การบรรลุธรรม

เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันว่า พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ “ปัญญา” ในการเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการบรรลุธรรม ดังจะเห็นตัวอย่างจากพุทธพจน์ต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์บกทั้งหลาย ชนิดใดก็ตาม ย่อมลงในรอยเท้าข้างใดทั้งหมด รอยเท้าข้างเรียกว่าเป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น โดยความใหญ่ฉันใด บทธรรมทั้งหลายอย่างใด ๆ ก็ตามที่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ บทธรรมคือปัญญินทรีย์ เรียกได้ว่า เป็นยอดของบทธรรมเหล่านั้น ในแง่การตรัสรู้ ฉะนั้น”¹

ดังนั้นกล่าวได้ว่าเพียง “ศรัทธา” ไม่อาจเป็นเงื่อนไขเพียงพอต่อการบรรลุธรรม

ด้วยเหตุนี้ แนวทางที่เหลื่ออยู่จึงเหลือแค่แนวทางที่ 1 กับ 3 ซึ่งการตัดสินใจว่าแนวทางใดน่าจะถูกต้อง จึงขึ้นอยู่กับประเด็นที่ว่าศรัทธามีความจำเป็นหรือไม่เพียงไร ต่อการบรรลุธรรม อันเป็นจุดหมายปลายทางแห่งพุทธธรรม

สำหรับแนวทางแรก คือ ศรัทธาไม่มีความจำเป็น เราอาจเห็นได้จากงานเขียนของพระเทพเวที (ประยูรย์ ประยุตโต) และถือเป็นตัวแทนฝ่ายนี้ซึ่งท่านได้กล่าวถึงศรัทธาโดยสรุปหลักสำคัญได้ว่า

1) ศรัทธาเป็นขั้นต้นของกระบวนการพัฒนาปัญญา

2) ศรัทธาต้องเป็นสิ่งที่มีปัญญารองรับ ไม่ใช่เพียงอารมณ์แบบปสาทศรัทธา

3) ศรัทธาจะถูกแทนที่โดยปัญญาในที่สุด ทั้งนี้ยังกล่าวโดยรวมได้อีกว่า ในแนวทางนี้

ศรัทธาเป็นเพียงเบื้องต้นที่จะนำสู่สัมมาทิฐิ และยังคงต้องใช้โยนิโสมนสิการ กับความเชื่อในเหตุผลเบื้องต้นของคำสอนและความมีเหตุผลของตัวผู้สอนก็ในเมื่อไม่นับรวมศรัทธาอยู่ในสัมมาทิฐิ แต่สัมมาทิฐิ คือ มรรคข้อหนึ่งที่สำคัญในการนำสู่ความพ้นทุกข์ ฉะนั้นศรัทธาไม่จำเป็นต่อการหลุดพ้น ถ้าว่ากันจริง ๆ แล้ว ส่วนตัวอย่างที่ฝ่ายนี้มักอ้างเสมอ นอกจากพุทธพจน์แสดงหลักศรัทธาในกาลามสูตร ยังมีกรณีของพระสาวกอีก 2 รูป คือ กรณีของพระสารีบุตร ซึ่งมักอ้างถึงคำกล่าวของท่าน ต่อ พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในเรื่องนี้ข้าพระองค์ไม่ได้ยึดถือด้วยศรัทธาต่อพระผู้มีพระภาค...แท้จริง คนเหล่านี้ยังไม่รู้ ยังไม่เห็น ยังไม่ทราบ ยังไม่กระทำให้แจ้ง ยังไม่มองไม่เห็นด้วยปัญญา คนเหล่านั้น จึงจะยึดถือด้วยศรัทธาต่อคนอื่นในเรื่องนั้น² และกรณีพระวัคคิที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“อย่าเลยวัคคิ ร่างกายอันเนาเปื่อยนี้ เธอ

¹ ส.ม. 19/1038-1043

² ส.ม. 19/984-986/292-293

เห็นไปจะมีประโยชน์อะไร ดูกร วัคคิ ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม”³

นอกจากนั้น ยังมีการให้เหตุผลอีกว่า การมีศรัทธาแล้วจึงปฏิบัติธรรม ถ้าศรัทธาเสื่อมสูญ ก็จะไม่ปฏิบัติ

ส่วนแนวทางที่เห็นตรงข้าม ก็มักจะเห็นว่า ศรัทธาเป็นแรงจูงใจอันสำคัญ ที่จะ ทำให้

- ใฝ่ใจสู่ธรรม

หรือ -เสริมสร้างความเพียร

ทั้งนี้เราอาจสนับสนุนว่า ถ้าพระสารีบุตรไม่ “เลื่อมใส” ในจริยาวัตรของพระอัสสชิ ก่อน ย่อมไม่ ใฝ่ใจสู่ธรรมจนสำเร็จโศคาบัน ในการได้ฟังว่า “สิ่งใดเกิดแต่เหตุ สิ่งนั้นย่อมดับไปเพราะเหตุ” และบวชปฏิบัติต่อจนสำเร็จมรรคผล สรุปได้ว่าถ้า พระสารีบุตรไม่มีปสาทศรัทธาในตัวบุคคลคือพระ อัสสชิ ก่อน ก็อาจจะอยู่กับอาจารย์สัณชัยต่อไป ไม่มี วันที่จะได้บรรลุสัจธรรม

อนึ่งในกรณีของพระวัคคิ ถ้าท่านไม่ ศรัทธาในพระพุทธเจ้า จะมาบวชอยู่ ประพฤติปฏิบัติ จนได้รับคำแนะนำจากพุทธองค์จนสำเร็จหรือ

เหตุผลประการต่อมา แม้ว่าศรัทธาจะไม่อยู่ในองค์มรรคข้อสัมมาทิฐิโดยตรง แต่ก็มีส่วนช่วยหนุน กอปรกับในองค์มรรคข้อเพียรชอบ ศรัทธาก็มีส่วนหนุนเนื่องให้เรามีความเพียรมิใช่หรือ เปรียบเหมือนคนที่เดินทางไปสู่จุดหมาย トラบไต่ที่ยังไม่ถึง หากไม่ศรัทธาในศักยภาพของผู้ซึ่งว่ามีจุดหมาย และ คำสอนของผู้ซึ่งจุดหมายนั้น แบบใฝ่ใจปลงปัญญา อยู่ด้วย ย่อมเท่ากับว่า คนผู้นั้นดำเนินไปโดยใช้ เหตุผลของตนที่จะศรัทธาและทำ ปัญหาคือ

เหตุผลนั้นเมื่อเขายังไม่อาจมีศักยภาพทางปัญญา เยี่ยงพระศาสดาหรือผู้ถึงเป้าหมาย มันย่อมมีความ จำกัอยู่ที่ใช่หรือไม่ และเขาจะมีเหตุผลในระดับใดที่จะ ยอมรับได้ว่าควรศรัทธาอย่างมีปัญญาได้ แน่แน่นอน ว่าสุดท้าย เขาย่อมใช้ปสาทศรัทธาอย่างขาดไม่ได้ และจำเป็น ยกตัวอย่าง การเชื่อกฎแห่งกรรม เรา จะมีโยนิโสมนสิการสักเพียงใด จึงจะชี้ชัดว่ากฎนี้ ต้องเป็นจริง การตรวจสอบความจริง บางครั้ง มนุษย์มีขอบเขต ปัญหาการตรวจสอบความเชื่อ (แม้ในทางเหตุผลอย่างญาณวิทยา) ยังคงเป็น ปัญหาอยู่เลย

ประการถัดไป มาถึงจุดนี้ ฝ่ายแย้งอาจชี้ ถามอีกว่า “เจตจำนงในการพันทุกข์” จะเริ่มที่ตรง ไหน หากเราไม่เอาว่าศรัทธาจำเป็น เพราะศรัทธา จึงทำให้เราสร้างเจตจำนง หรือปัญญาทำให้เราสร้าง เจตจำนง ปัญหาที่สำคัญตามมา ได้แก่ ความรู้สึก หรืออารมณ์มาก่อน แล้วจึงหาเหตุผลให้ หรือหา เหตุผลก่อนจึงเกิดอารมณ์ แน่แน่นอนถ้าอารมณ์ที่ ต้องการพันทุกข์มาก่อนและเป็นสิ่งที่ได้จากศรัทธา จะบอกว่าศรัทธาไม่มีความจำเป็นต่อการบรรลุไม่ได้ เนื่องด้วยไม่มีเจตจำนง ก็ไม่มีการบรรลุสืบเนื่อง เป็นผล ทว่าในความเป็นจริงจะเห็นว่า คนเราจะมี เจตจำนงจากความรู้สึกก่อนแล้วจึงมีเหตุผลสนับสนุน ตัวอย่างเช่น เราอยากกินกับข้าวอย่างหนึ่งก่อน ส่วนจะกินไหม อาจหาเหตุและผลดูว่า มีประโยชน์ หรือโทษต่อร่างกายตามมาอย่างไร เจกเช่นเดียวกัน ความอยากที่จะพันทุกข์ ที่เป็นส่วนของอารมณ์ตาม ศรัทธาเกิดขึ้นก่อนจึงไปสู่เจตจำนงตั้งใจที่จะพันทุกข์ และปัญญาเหตุผลประกอบสืบสาวหาเหตุปัจจัยว่า สมควรเกิดตาม ฉะนั้นไม่มีศรัทธาก็ไม่เกิด

³ ส.ช. 17/216/146

กระบวนการที่เป็นเหตุ ย่อมไม่ส่งผลไปสู่ความพ้นทุกข์ได้

กระนั้นก็ตามฝ่ายที่เห็นว่า ศรัทธาไม่มีความจำเป็นแก่การบรรลุ ก็อาจบอกว่าที่กล่าวมาทั้งหมดก็คือฝ่ายนี้มองว่าศรัทธาคือขั้นต้นที่ขาดเสียไม่ได้ในการบรรลุธรรม ทว่าเรามองว่าศรัทธาเป็นเพียงขั้นต้นที่ไม่จำเป็นต้องมีในการบรรลุธรรม แม้จะมีกรณีที่บุคคลบางคนต้องอาศัยศรัทธาอย่างมากก่อนก็ตาม ไม่สามารถยกมาเป็นเหตุผลว่าทุกคนต้องเป็นเช่นนั้น และยืนยันได้ว่า ปัญญาที่เห็นเหตุและผล ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ แม้ผู้นั้นยังไม่บรรลุ เป็นตัวก่อเจตจำนงที่ต้องการพ้นทุกข์ นั่นคือ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา หาได้เป็นศรัทธาปลงปัญญา ที่จะนำพาความพ้นทุกข์

ในทัศนะของผู้เขียน ผู้เขียนคิดว่าเราลองถามคำถามเพิ่มเติมอย่าง “มีบ้างไหมที่บุคคลที่ไม่มีศรัทธาปสาทะเลย ได้บรรลุธรรม ในพระไตรปิฎกมีเอ่ยถึงบุคคลเช่นนั้นหรือ” ส่วนมากจากพระสูตรต่าง ๆ เราจะเห็นได้ว่าบุคคลเหล่านั้นล้วนมีศรัทธาปสาทะมาก่อนที่จะมีศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา จากนั้นบรรลุธรรมด้วยปัญญาเห็นแจ้งในสัจธรรม ดังนั้นเราพูดได้ใหม่ว่าศรัทธามีความจำเป็น แต่ไม่เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอต่อการบรรลุธรรม

3.3 การหมดบทบาทของศรัทธาในผู้บรรลุธรรม

อีกมิติหนึ่งของปัญหาเกี่ยวกับศรัทธา ผู้บรรลุธรรมหรือที่เรียก “อรหันต์” ในพุทธศาสนายังคงมีศรัทธาและบทบาทของมันอยู่ไหม

พระพุทธเวทีได้เสนอทัศนะต่อปัญหานี้ว่า

“แม้ศรัทธาจะมีคุณประโยชน์สำคัญ แต่ในขั้นสูงสุดศรัทธาจะต้องหมดไป ถ้ายังมีศรัทธาอยู่ที่แสดงว่ายังไม่บรรลุจุดหมาย เพราะตราบไคที่เชื่อต่อจุดหมายนั้น ก็ย่อมแสดงว่ายังไม่ได้เข้าถึงจุดหมายนั้นรู้เห็นจริงด้วยตนเอง และตราบไคที่ยังมีศรัทธา ก็แสดงว่ายังต้องอิงอาศัยสิ่งอื่น ยังต้องฝากปัญญาไว้กับสิ่งอื่น ยังไม่หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ โดยเหตุนี้ศรัทธาจึงไม่เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ตรงกันข้ามพระอรหันต์กลับมีคุณลักษณะว่า ผู้ไม่มีศรัทธา (อัสสัทธา) ซึ่งหมายความว่า ได้รู้เห็นประจักษ์ จึงไม่ต้องเชื่อต่อใคร ๆ หรือต่อเหตุผลใด ๆ อีก”⁴

การจะถกเถียงกับทัศนะของพระพุทธเวทีนั้น นับเป็นเรื่องยากอยู่ เพราะเราจะต้องเข้าใจถึงภาวะจิตของพระอรหันต์ประการหนึ่ง และทัศนะของท่านน่าเชื่อถืออยู่มากเพราะถ้ามีปัญญาเข้าถึงจุดหมาย ศรัทธาที่เป็นเครื่องมือก็น่าจะหมดหน้าที่ไป

ด้วยเหตุนี้การแย้งกลับจึงน่าจะมีประเด็นที่ต้องสนใจคือ

ก) ภาวะจิตของพระอรหันต์ ซึ่งเรื่องนี้ต้องอาศัยหลักฐานจากพระอภิธรรม

ข) คุปบาทของศรัทธาหลังเป็นพระอรหันต์แล้ว โดยพิจารณาจากพระสูตร

ค) ศรัทธาเป็นอุบายหรือเครื่องมือเท่านั้นที่ต้องทิ้งไปใช้หรือไม่ เมื่อบรรลุธรรม

ง) วิเคราะห์ศรัทธาที่เป็นทั้งปสาทศรัทธาและศรัทธาประกอบปัญญา ว่าต้องหมดไปทั้งสองชนิดหรือ

จ) ศรัทธาโยงกับความไม่อิสระจริงหรือ

⁴พระพุทธเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) “พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ” กรุงเทพฯ (มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2532 หน้า 649

ข้าพเจ้าขอวิเคราะห์แต่ละประเด็นโดยไม่เรียงลำดับ ดังนี้

ดูเหมือนว่าท่านพระเทพเวทีจะไม่รับศรัทธาทั้งสองชนิด ว่าจะเป็นคนสมบัติของพระอรหันต์เลย เท่ากับว่าชีวิตของท่านพระอริยบุคคลจะมีแต่ปัญญาล้วน ๆ ไม่มีเชื่อมั่นต่อสิ่งใด ข้าพเจ้าเชื่อว่าชีวิตรูปแบบนี้เป็นไปได้ยากสำหรับปุถุชน รวมถึงพระอรหันต์ ซึ่งอาจยกเว้นได้เพียงพระพุทธรองค์ โดยเหตุผลก็คือ

ประการแรกถ้าเราเห็นว่าพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่เป็นสัมพัญญ พระอรหันต์มีปัญญาคุดังแสงคบไฟหรือตะเกียง ไม่รู้สรรพสิ่ง เช่น แสงอาทิตย์ให้ความสว่าง ที่เปรียบด้วยปัญญาสาตสองไปทั่ว เมื่อพระอรหันต์ยังมีขีดจำกัด ก็น่าจะต้องมีเรื่องเชื่อโดยไม่รู้จริงอยู่ และเชื่อ เพราะเรื่องนั้นพระบรมศาสดาตรัสหรือพิจารณาด้วยปัญญาประกอบด้วยความเชื่อ ทั้งนี้เหตุผลดี ๆ ไปจะสนับสนุนความคิดนี้

ประการที่สอง ในทางอภิธรรม พระอรหันต์ยังคงมีศรัทธา ซึ่งเรื่องนี้ ศ.ดร.ระวี ได้อธิบายไว้ให้เข้าใจโดยง่าย จากการวิเคราะห์เจตสิก (สิ่งปรุงแต่งจิต) โดยจิตดวงหนึ่งประกอบด้วยเจตสิกจำนวนหนึ่ง เจตสิกทั้งหมดมี 52 ชนิด แยกเป็นเจตสิกที่ดี 25 ดวง และหนึ่งในนั้นคือ “สัทธา” ที่อยู่ในโสภณสาธารณเจตสิก 19 ดวง (กลุ่มย่อยใน 25 ดวง) นับเป็นกลุ่มเจตสิกที่เกิดพร้อมกันในจิตตังามทุกดวง และสัทธานี้มีลักษณะ คือ เชื่อถือ มั่นใจในหน้าที่ เลื่อมใสผล น้อมใจ ไม่ขุ่นมัว เหตุใกล้ที่นำมาให้เกิด สิ่งที่น่าเชื่อถือ ทั้งนี้เจตสิกดวงนี้ยังมีอยู่ในพระอรหันต์ด้วยเหตุที่พระอรหันต์ คือ ผู้กุศลเจตสิก ได้หมดไปเท่านั้น

ฉะนั้นถ้าเชื่อตามอภิธรรม พระอรหันต์ยังมี

ศรัทธาอยู่ได้ แต่ต้องศรัทธาในสิ่งที่น่าเชื่อถือ และทำให้ใจไม่ขุ่นมัว เช่น การตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า นั้นย่อมหมายถึงศรัทธาไม่ใช่เครื่องมือที่ต้องทิ้งไป เรายังเก็บไว้ใช้ได้โดยมิต้องยึดถือ

ประการที่สาม ทำไมการมีศรัทธาคือต้องอาศัยสิ่งอื่น หรือไม่เป็นอิสระ ในอภิธรรมเจตสิกอีกตัวที่เกิดพร้อมกับศรัทธา คือ สติ ในอรหันต์ศรัทธาที่แม้จะน้อมใจเชื่อในสิ่งที่น่าเชื่อถือพร้อมกับสติ โดยใจก็ไม่ขุ่นมัวแล้ว จะเรียกว่าไม่เป็นอิสระหรืออิงอาศัยสิ่งอื่นได้อย่างไร เพราะในทางศาสนาพุทธอิงอาศัยสิ่งอื่นไม่เป็นอิสระ คงมีความหมายถึง นำพาให้เกิดทุกข์จากการไม่อิสระจากกิเลส เช่น อิงอาศัย ความโลก ก็ย่อมไม่มีใจเป็นอิสระในการกระทำ ไม่น่าเกี่ยวข้องกับว่ามีศรัทธาจะทำให้อิงอาศัย เพราะไม่เช่นนั้น ก็คือมีปัญญา ก็อิงอาศัยปัญญาอยู่นั้นแหละ ซึ่งศรัทธาและปัญญาที่ทำให้อิสระจากกิเลสเครื่องร้อยรัดน่าจะกล่าวได้ว่า สร้างความอิสระไม่ต้องอาศัยกิเลส ไม่ใช่ผู้บรรลุไม่ต้องอาศัยอะไรเลย เช่น น้ำ อาหาร ฉะนั้นอิงอาศัยคือไม่อิสระนั่นเอง แต่เมื่อศรัทธาทำให้เป็นอิสระ ปลดปล่อยจากความทุกข์และกิเลส และศรัทธาก็มิใช่แค่เชื่อต่อจุดหมาย กล่าวได้ว่า พระอรหันต์หมดศรัทธา ต่อการที่จะต้องไปถึงพระนิพพาน เพราะรู้เห็นประสบภาวะนั้นแล้ว แต่มีศรัทธาอย่างอื่น พุทธอีกนัยหนึ่ง พระอรหันต์ไม่ต้องศรัทธาว่ามีพระนิพพานอีกต่อไป ทว่าพระเทพเวทีดูจะยกแค่ประเด็นนี้ ไปสู่การสรุปว่าพระอรหันต์ไม่ต้องเชื่อใคร หรือต่อเหตุผลใด ๆ เท่ากับสรุปเกินข้ออ้าง ซึ่งเมื่อแย้งได้ดังนี้ ศรัทธาจึงต้องมีอยู่

สำหรับผู้แก้คำแย้งให้พระเทพเวที อาจชี้ว่าศรัทธาเฉพาะในจุดมุ่งหมาย (นิพพาน) เท่านั้น ที่

พระอรหันต์หมดไป หรือ ไม่มีอยู่ ก็เท่ากับว่าเห็นตรงกับอีกฝ่าย คือ ศรัทธาบางอย่างยังมีอยู่ในผู้บรรลุธรรม

ประการที่สี่ คุปทบาทศรัทธาของพระอรหันต์ในพระสูตร ก็เท่ากับยืนยันว่า ศรัทธายังมีในผู้บรรลุธรรม ดังตัวอย่างเช่น

“พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะม่วง ซึ่งเศรษฐีชายผ้าเป็นผู้สร้างถวาย พระสารีบุตรเข้าไปเฝ้ากราบทูลว่า ท่านเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค ไม่มีสมณพราหมณ์ใดในอดีต อนาคต ปัจจุบัน ยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคในทางตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ท่านเปล่งวาจาอย่างอาหาญ บรรดาสีหนาทียืนยันแน่วลงไปในส่วนเดียว ท่านกำหนดรู้จิตของพระผู้มีพระภาค ในอดีต อนาคต ปัจจุบัน หรือว่ามีศีล มีธรรม มีปัญญา มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ และ หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ฯ พระสารีบุตรตอบว่า เปล่าพระเจ้าข้า”⁵

4. ศรัทธาใน 2 ฐานะ

4.1 ศรัทธาปัจเจกชน

4.1.1 ศรัทธาในฐานะส่วนหนึ่ง ความเป็นมนุษย์

ศรัทธาที่มีลักษณะปัจเจกชน เป็นแบบแผนในชีวิตทางศาสนาของความเป็นมนุษย์ ที่พื้นฐานที่สุดของแต่ละคน ในแง่ความเป็นมนุษย์แล้ว พุทธปรัชญามองมนุษย์เป็นสิ่งที่พัฒนาได้โดยเริ่มจากความเห็นที่ถูกต้อง ซึ่ง L. de la V. Poussin⁶

เห็นว่าศรัทธานั้นเป็นที่มาของความเห็นที่ถูกต้องส่วน A.B. Keith⁷ ก็เป็นอีกคนหนึ่งเห็นว่าศรัทธานั้นสำคัญ ในแง่ที่เป็นที่มาของความเห็นที่ถูกต้องเช่นเดียวกัน และยังเห็นต่อไปอีกว่าศรัทธานั้นเป็นสิ่งจำเป็นในเบื้องต้นที่ขาดไม่ได้ อีกทั้งเป็นทางนำไปสู่ความหลุดพ้น อันเป็นจุดสูงสุดของการพัฒนามนุษย์อีกแห่งหนึ่ง แม้เกี่ยวกับความเห็นที่ถูกต้องหรือไม่ ศรัทธาก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์อยู่ดี ทั้งนี้มนุษย์เรามีทั้งเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึกมนุษย์โดยทั่วไปก็จะรู้สึกศรัทธาต่อสิ่งต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป บ้างก็มีปัญญากำกับ บ้างก็เป็นความรู้สึกศรัทธาอย่างแยกออกจากกันลำบาก ในภาพรวมของปัจเจกมนุษย์คนหนึ่ง ๆ ซึ่งพระโพธิสัตว์ในบทบาทความเป็นมนุษย์ ที่จะก้าวสู่ความสำเร็จสูงสุดในวิถีแห่งพุทธธรรม ก็มีลักษณะดังกล่าวและถือเป็นแบบแผนที่ปัจเจกชนที่มีความเป็นมนุษย์ควรมองเสียด้วย

4.1.2 พระโพธิสัตว์อุคตมคติแห่ง ศรัทธา

เป็นที่เข้าใจกันดีว่าในพุทธศาสนาโดยเฉพาะฝ่ายมหายาน พระโพธิสัตว์เปรียบเสมือนตัวแทนที่แสดงอุคตมคติแห่งศรัทธา ดังคัมภีร์ “โพธิสัตว์ภูมิ” กล่าวไว้ว่า

“พระโพธิสัตว์อาจมาปรากฏได้ โดยแสดงประภาวะ หรือพลังอำนาจผู้มีศรัทธาในพระองค์... ผู้มีศรัทธาปสาทะมั่นในพุทธคุณเพียงใด อาจได้

⁵ สุชีพ ปุญญานุภาพ “พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน” กรุงเทพฯ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532 หน้า 355-356.

⁶ Jayatilleke “Early Buddhist Theory of Knowledge” p. 383.

⁷ Ibid, p. 383.

พระกรุณาคุณ อันแบ่งภาคออกเป็นพระโพธิสัตว์”⁸

ฉะนั้นศรัทธาในพระโพธิสัตว์เป็นอุดมคติในมิติหนึ่งที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมในทางมหายานอย่างเห็นได้ชัด

ที่นี้ผู้ไม่เห็นพ้องอาจกล่าวว่า ในทางเถรวาทมิได้เป็นเช่นนั้น ดังที่พระเทพเวทีแสดงว่า

“ขณะที่เถรวาท คือ ศาสนาแห่งสติปัญญาที่เรียกร้องความพยายามช่วยเหลือตนเองของบุคคลมหายานเชื่อในความรอดอันผ่านปสาทศรัทธา และการอุทิศมอบใจ ซึ่งด้านเถรวาทพุทธองค์ คือ ผู้ค้นพบและชี้ทางให้ ทว่าทางมหายาน พระองค์กลับกลายเป็นผู้ช่วยเหลือโดยบำเพ็ญบารมีปลดเปลื้องทุกข์ให้ จุดเน้นของเถรวาทอยู่บนพื้นฐานของปัญญา และหยั่งเห็นจากการปฏิบัติ มีคุณธรรมสำคัญบนวิถีทางของการพึ่งตนเอง สู่ภาวะอุดมคติแห่งอรหันต์ แต่มหายานมุ่งเมตตาสู่ความเป็นโพธิสัตว์ผู้อุทิศตนเพื่อช่วยสรรพชีวิตที่ทนทุกข์”⁹

อย่างไรก็ตาม เราต้องไม่ลืมว่าเถรวาทก็มีเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ถ้าแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายในสังสารวัฏเถรวาทยอมรับ และยอมรับว่าพระพุทธเจ้าก็เวียนว่ายตายเกิด บำเพ็ญบารมีมานับไม่ถ้วน¹⁰ หากพระโพธิสัตว์ไม่อาศัยปสาทศรัทธาอันแรงกล้า และมั่นคงต่อการต้องการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้าบรมศาสดาแล้วจะมีชีวิตใดสามารถกระทำคุณพระโพธิสัตว์

ที่ยังไม่ตรัสรู้มีปัญญาอย่างพระพุทธเจ้า เพียงแค่อยูในขั้นตอนการวิวัฒนาการเท่านั้น (ในคติเถรวาท)

ฉะนั้นพระโพธิสัตว์ในอีกมิติหนึ่ง คือ บุคคลที่อาศัยศรัทธาเป็นแรงหนุนให้พัฒนาคนสู่ภาวะอันสูงสุด ซึ่งเป็นตัวอย่างแห่งความมีศรัทธาอันเป็นอุดมคติแก่ผู้รับแนวทางแห่งพุทธธรรมจันนั้น ดังอาจเห็นจากถ้อยคำที่แสดงปณิธานของพระโพธิสัตว์อย่างรู้สึกได้ จากรจนาของพระฝ่ายเถรวาทว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สัพพัญญู พระองค์ได้ตรัสเป็นพระพุทธองค์บรมนารถ สามารถยังสัตว์โลกทั้งหลายให้รู้ตามได้ฉันใด ขอให้ข้าพระองค์เมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จงสามารถนำสัตว์โลกทั้งหลายให้รู้ตามด้วยฉันนั้น อนึ่งพระองค์ได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ พ้นจากภพกันดารแล้ว และสามารถเปลื้องตัวในโลกทั้งหลาย ให้ล่วงพ้นจากภพกันดารด้วยฉันใด ขอให้ข้าพระองค์จึงได้ตรัสรู้ธรรมเช่นนั้น และสามารถเปลื้องสัตว์โลกทั้งหลาย ให้ล่วงพ้นจากภพกันดารจันนั้นเถิด”¹¹

นอกจากนี้ ในกระบวนการคิดแบบเดียวกันก็ยังสามารถอธิบายการบำเพ็ญบารมีของพระอรหันต์ว่าเป็นอุดมคติแห่งศรัทธาได้เหมือนกัน หรือแม้การอธิบายไม่ขึ้นกับการข้ามภพข้ามชาติ ภาวะของพระพุทธเจ้า การดำเนินของพระโพธิสัตว์ หรือผู้ปรารถนามรรคผลทั้งหลาย ก็เห็นชัดว่า “ปสาทศรัทธา” คือ แรงจูงใจอันสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายในทางพุทธปรัชญา เพื่อการพัฒนา

⁸ ดูสัญลักษณ์ ศิวรักษ์. “ความเข้าใจเรื่องพระพุทธเจ้า”, หน้า 67.

⁹ Phra Rajavaramuni (Prayuth Payutto), “ Thai Buddhism in the Buddhist World”, P. 34.

¹⁰ ดูตัวอย่างเพิ่มเติมได้ในพระไตรปิฎกขุททกนิกาย เล่ม 27, 28, 33 ล้วนแต่พูดถึงการบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ นานาของพระโพธิสัตว์ทั้งสิ้น

¹¹ พระเทพมุนี. “ศาสตร์ว่าด้วยการเป็นพระพุทธเจ้า”, หน้า 129.

ศักยภาพของมนุษย์ให้สูงสุดอยู่นั่นเอง

4.1.3 ศรัทธาต่างระดับ

ในแง่ปัจเจกชน การพิจารณาเรื่องศรัทธา อาจทำได้จากหลายระดับ เช่น Jayatillike¹² ได้แบ่งศรัทธาเป็นระดับของอารมณ์ความรู้สึก (affective) กับระดับทางความรู้ (cognitive) ซึ่งการเข้าใจศรัทธาในต่างระดับกัน ก็อาจทำให้เข้าใจทัศนะเรื่องนี้ในพุทธปรัชญาชัดเจนขึ้นดังมีลึทธิปัญหา ศรัทธามักใช้ในระดับการให้ผลเชิงความรักความภักดี หรือปสาทะศรัทธาแต่การแบ่งระดับของ Jayatillike คงไม่เป็นปัญหาสำหรับบทความนี้ เพราะผู้เขียนได้แยกศรัทธาเชิงความรู้สึก กับศรัทธาเชิงเหตุผลความรู้ ประกอบไว้แต่ต้นแล้ว

กระนั้นก็ตามผู้เขียนคิดว่าในศรัทธาต่างระดับ มีประเด็นปัญหาที่น่าหยิบยกขึ้นมา คือ ศรัทธาก่อนการบรรลุธรรมกับหลังบรรลุธรรม ควรจะมีระดับที่ต่างกันหรือไม่ นั่นหมายถึง ระดับหนึ่ง ศรัทธาก่อนการบรรลุธรรม เป็นระดับศรัทธาที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในความจริง มีความยึดมั่นถือมั่น ไม่ว่าจะในตัวบุคคลหรือคำสอน ฯลฯ กับอีกระดับที่ศรัทธาเกิดจากการที่เข้าใจความจริง และสละความยึดมั่นถือมั่นทั้งปวงได้¹³ หลังบรรลุธรรม ซึ่งแม้ทั้ง 2 ระดับ จะยังคงมีปสาทะศรัทธาเหมือนกัน ทว่าก็คงมีคุณภาพที่แตกต่างกันอยู่ เพราะระดับหลังมีฐานความจริงที่ได้ประสบ ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าไม่น่าแปลกที่พระอรหันต์ผู้ประสบภาวะความจริงในพุทธธรรม

จะมีปสาทะศรัทธาเพิ่มขึ้นจากความรู้สึกซาบซึ้ง เช่น ผู้เชื่อศรัทธาในพระเจ้าจากการพบกับความมหัศจรรย์แห่งโลกธรรมชาติ พระอรหันต์ก็อาจยังมีปสาทะศรัทธาในตัวพระพุทธรองค์ คำสอนสิ่งตลอดจนการเชื่อศรัทธาที่ไม่มีเหตุผลประกอบ เช่น พระพุทธรองค์บอกเช่นนั้นจึงน่าเชื่อ ควรทำตามความเห็นนั้น เป็นต้น จากการเห็นไตรลักษณ์ของโลกธรรมชาติก็เป็นได้มิใช่หรือ ซึ่งน่าพิจารณาขบคิดกันต่อไป

4.2 ศรัทธากับสังคัม

ถ้าเรามองว่าสรรพสิ่งล้วนตกอยู่ภายใต้หลักอิทัปปัจจยตา คือ “เมื่อมีเหตุการณอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เหตุการณ์นั้น ๆ มีเหตุปัจจัยที่หนุนเนื่องอย่างสลับซับซ้อนผลักดันเป็นทอด ๆ พอเหมาะพอเหมาะให้เกิดขึ้น”¹⁴

หากกระบวนการที่สันของพุทธธรรมต่อสรรพสิ่งเป็นดังกล่าว สังคัมก็อยู่ใต้หลักนี้เช่นกัน รวมความถึงการอธิบายสังคัม ศรัทธาก็จะเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่สังคัมพุทธจะละเลยไม่ได้

เราลองดูในสังคัมอิสลาม ที่หลักศรัทธาเป็นเรื่องสำคัญเป็นตัวอย่างก่อน ท่านานบีมีหัมมัดได้กล่าวว่า

“ไม่มีผู้ใดในหมู่พวกท่านมีความศรัทธาจนกว่าเขารักที่จะให้ได้มีแก่พี่น้อง (มนุษย์ทั้งหลาย) ของเขา ซึ่งที่เขาอยากจะได้ให้มีแก่ตนเอง”¹⁵

นี่นับเป็นจุดเริ่มการมองที่ดี ที่จะทำให้เห็น

¹²ดู Jayatilleke “Early Buddhist Theory of Knowledge” p. 387.

¹³ท่านพุทธทาสถือว่าแก่นพุทธศาสนา คือ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เท่ากับว่าผู้บรรลุธรรมได้แก่ผู้มีคุณลักษณะดังกล่าว

¹⁴ดูเพิ่มเติม น.พ. ประเวศ วะสี “พุทธธรรมกับสังคัม”, หน้า 37.

¹⁵ดูเพิ่มเติม ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ “ความเชื่อและศาสนาในสังคัมไทย”, หน้า 471.

ประเด็น คือ ถ้าศรัทธาคือจุดเริ่มต้นของการยอมสละ ละลายอัตตา โดยเฉพาะในส่วนของมานะทิฐิ สิ่งนี้จะควบคู่กับการดำเนินไปของพุทธธรรมในสังคมหรือไม่ และสังคมพุทธจะดำเนินไปอย่างไร ถ้าแต่ละคนดำเนินชีวิตไปโดยไม่มีศรัทธาในผู้นำศาสนาหรือคำสอน องค์กรใด ๆ การแยกการพิจารณาออกจากสังคมทำได้หรือ เพราะศาสนาพุทธไม่ได้นิยามแค่ความเชื่อถือศรัทธาที่ต้องมีเหตุผลของพวกเขาเท่านั้น นอกจากนั้นศรัทธาที่แสดงในสังคมวัฒนธรรม อย่างเช่นสังคมวัฒนธรรมไทย จะแยกจากความเป็นศาสนาพุทธได้หรือ

ในปัญหาเหล่านี้ ผู้เขียนขอยกทัศนะของเดอริคม์ที่ว่า ความเชื่อทางศาสนาที่เกิดจากศรัทธาเป็นกลไกในการรวมกลุ่มทางสังคม ความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งแยกสังคมหนึ่งจากอีกสังคมหนึ่ง เช่นสังคมพุทธก็มีแบบแผน ความเชื่อ ความศรัทธาของสังคมตน อาทิศรัทธาในพระรัตนตรัย ฯลฯ ดังนั้นศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด และศาสนาก็มีหน้าที่ต่อสังคมด้วย

ศ.ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ¹⁶ ได้กล่าวถึงหน้าที่ศาสนาต่อสังคมไว้โดยย่อ ดังนี้

1. ให้คำอธิบายต่อคำถาม เช่น ทำไมถึงเป็นอย่างนี้ อย่างนั้น
2. ให้การสนับสนุนกับสถาบันพื้นฐานต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ ค่านิยม ฯลฯ
3. ฝึกส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพ
4. ให้พลังใจแก่ปัจเจกบุคคล

แม้ว่าเราอธิบายพุทธศาสนาด้วยหน้าที่ต่อสังคมดังกล่าว แต่ศรัทธาก็ต้องเข้ามามีบทบาทมาก เช่น พลังใจฝึกสังคมเข้าด้วยกัน เป็นที่นำสังเกตว่าในสมัยก่อน ปสาทศรัทธาของคนไทยมีต่อพุทธศาสนา มาก คนไทยก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่ปัจจุบันคนไทยใช้เหตุผลประกอบความเชื่อ แต่ทำไมความเป็นเอกภาพในสังคมพุทธไทยกลับไม่ค่อยปรากฏ เช่น งานบุญ เลี้ยงข้าวแบ่งกัน โดยต่างบ้านก็มาทำบุญร่วมกัน เราคงมีอาจคิดได้ว่าการที่วัดไม่อาจเป็นศูนย์กลางสังคมเหมือนเช่นเดิมส่วนหนึ่งเพราะปสาทศรัทธา ถูกเคลื่อนเปลี่ยนไปจากสังคมพุทธเพียงอย่างเดียว แต่ก็คงเป็นเหตุผลหนึ่งที่นำรับฟัง

อย่างไรก็ดี อาจมีผู้แย้งว่าศรัทธาในสังคมไม่เห็นเกี่ยวกับความพันทุกข์ หรือพุทธธรรมเลย

ผู้เขียนขอให้ลองดูข้อเขียนต่อไปนี้

“ในทัศนะชาวพุทธ อุปสรรคมาจากความไม่รู้ (อวิชชา) ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา นักปรัชญาชาวพุทธล้มเหลวที่จะวิเคราะห์หว่าระดับใดที่อวิชชาและความทุกข์มีสาเหตุมาจากปัจจัยทางสังคม พุทธสถาบันยอมรับความไม่เสมอภาคและทรรายชย์ นี่คือหายนะของศาสนาพุทธ เนื่องด้วยกลไกความหมายของความเมตตาตายไป ปัญญาที่ปราศจากเมตตาย่อมไม่รู้ถึงถึงความเจ็บปวด¹⁷

ผู้เขียนคิดว่าศรัทธาเป็นกลไกสำคัญในสังคมไม่น้อยไปกว่าความเมตตา ในเชิงปัจเจก หากเราคิดว่าแยกจากเชิงสังคมส่วนรวมได้ทั้งหมด นั่นคงเป็นการมองที่แคบไม่ครอบคลุมทุกมิติของมนุษย์เราจะเห็นตัวอย่างได้จากกรณี พระยันตระ อมโร หรือ

¹⁶ สมบูรณ์ สุขสำราญ. “พุทธศาสนากับสังคมไทย”, หน้า 141-142.

¹⁷ ดูเพิ่มเติมใน “Buddhist perception for desirable societies in the future”, หน้า 25-26.

พระสงฆ์อื่นใด เพราะ “ศรัทธา” มิใช่หรือ ที่สังคัม พุทธปั้นปูนและเป็นทุกข์

จะนั่นปสาทศรัทธา รวมถึงศรัทธาที่ ประกอบด้วยปัญญา ล้วนเป็นกลไกที่ยังมีหน้าที่ต่อ สังคัม และนับเป็นการอ้างเหตุผลที่มีน้ำหนักกว่า การมุ่งเน้นเพียงศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาที่ จำกัดวงแคบเพียงสังคัมวิชาการบางกลุ่ม หรือบาง ระดับเท่านั้น

5. สรุป

จะเห็นได้ว่า ทำทีของพุทธศาสนาต่อศรัทธา ให้ความสำคัญกับทั้งปสาทศรัทธาและศรัทธา ประกอบด้วยปัญญา โดยปสาทศรัทธามีความจำเป็น ฝ่ายศรัทธาประกอบด้วยปัญญา นอกจากจำเป็น ยัง เป็นจุดเด่นที่สำคัญของศาสนาพุทธ

อนึ่งในด้านกลไกและหน้าที่ต่อสังคัมของ พุทธศาสนา ศรัทธาทั้ง 2 ประเภท มีความสำคัญ มากอีกด้วย

ในส่วนของความสำคัญ การเข้าใจเรื่องศรัทธา มีประโยชน์ต่อการวางท่าทีที่ถูกต้อง มองพุทธ ศาสนาอย่างใจกว้าง สัมพันธ์กับมิติต่าง ๆ อาทิ มิติต ทางการสังคัม และรู้จักใช้ ศรัทธานำไปสู่ปัญญา และ ความเมตตา เพื่อความดับทุกข์ ทั้งส่วนตนและ สังคัมให้หมดสิ้นไปในที่สุด

ด้วยแรงบันดาลใจจากการสงสัยว่า ทำทีของชาวพุทธต่อศรัทธาควรเป็นอย่างไร และ การกระตุ้นตั้งคำถามของ ผศ.ดร. สุวรรณมา สตาอานันท์ กับข้อคิดของท่านอาจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา จากมิติทางปรัชญาต่อกระแสหลักความคิดพุทธศาสนาสมัยใหม่ ของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) บทความนี้จึงถือกำเนิดขึ้น

บรรณานุกรม

กীরติ บุญเจือ.

2532 “ศาสนศาสตร์เบื้องต้น” กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช

ทวี ผลสมภพ.

2530 “ปรัชญาศาสนา” กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประเวศ วะสี.

“พุทธธรรมกับสังคม”. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต).

2532 “พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ”. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

2532 “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์” กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

พระเทพมุนี.

“ศาสตร์ว่าด้วยการเป็นพระพุทธเจ้า”. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์

พุทธทาสภิกขุ.

2529 “เพชรในพระไตรปิฎก สวรรค์ในทูลอริยาบท”. กรุงเทพฯ : สำนักธรรมบูชา

มหามงกุฎราชวิทยาลัย.

2525 “พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ”. กรุงเทพฯ : (เล่ม 17, 19)

ระวี ภาวิไล.

2536 “อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่” กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า

สมบัติ จันทรวงศ์.

2535 “ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น : บทวิเคราะห์ไฮเด็คเกอร์”. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สมบุรณ์ สุขสำราญ.

2533 “พุทธศาสนากับการเมืองไทย”. เอกสารประกอบชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.

2535 “พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน”. กรุงเทพฯ : มหามงกุฎราชวิทยาลัย

สุลักษณ์ ศิวรักษ์.

2534 “ความเข้าใจเรื่องพระพุทธเจ้า”. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา

แสง จันทร์งาม.

2531 “ศาสนศาสตร์” กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช

Christmas humphreys.

1990 “ The Wisdom of Buddhism”. London (The Buddhist Society, .

Jayatileke, K.N.

1963 “Early Buddhist Theory of Knowledge”. London : George Allen & Unwin

Phra Rajvaramuni (Prayuth Payutto).

1984 “Thai Buddhism in the Buddhist world”. Bangkok : Mahachulalongkorn Alumni Association

Sulak Sivaraksa (editor).

1993 “ Buddhist perception for desirable societies in the future”.Bangkok : Sukit Siam